

Bronnen

- Gemeentearchief De Bilt, dossiers bouwaanvragen arch. 1.733.21.
- Gemeentearchief De Bilt, oude dossiers afdeling burgerlijke stand.
- Mondelinge informatie van W. van Huizen, Bilthoven.
- Schriftelijke informatie van E. van Huizen, Fort Erie Ontario, Canada.
- Schriftelijke informatie van mevrouw L. Weber-van Huizen, Zwitserland.
- Dossiers Bedrijven van de Historische Kring D'Oude School.
- Foto's in familiealbum van W. van Huizen.
- Advertentieblad De Aandacht d.d. 14 juni 1951. Uitgeverij Wentzel, Bilthoven.

EEN DORP BETRAPT: FRAUDE IN DE BILT.

(EEN SAMENLEVING WEERSPIEGELD, 1875-1895)

Dr. Anne Doedens en Drs. José Cladder

1. De kruik gaat zo lang te water ...

Het is een zomerdag, 13 juli 1894. Gemeenteontvanger Takken reist per tram naar Utrecht. Hij levert daar, bij bankier en effectenmakelaar Marchand, vier gemeentelijke Biltse obligaties ter waarde van 2000 gulden in. Ze zijn het onderpand voor de 756 gulden die Takken van Marchand leent. Een kleine twee maanden later verschijnt Marchands boekhouder, Uyldert, met de vier obligaties bij een andere financier, Blijdestein om ze te belenen voor 2000 gulden contant. Dat mislukt. Blijdesteins boekhouder Van Harderwijk ziet meteen dat de obligaties vervalst zijn. De bal gaat rollen. Een paar dagen later wordt de rechercheur

H. van Doorn er in Utrecht op uit gestuurd om tientallen Biltse gemeentelijke obligaties, schijnbaar uit de jaren 1882 en 1890, op te halen bij het keur der Utrechtse financiers. Een reeks vooraanstaande bankiers en handelaren in waardepapieren was kennelijk in het bezit van door Takken samen met de gemeentesecretaris Rootjes sedert 1889 vervalste waardepapieren. Het bericht van deze vervalsingen maakte de Biltse gemeentebestuurders wakker. Wethouder baron van Boetzelaer besluit de kas van gemeenteontvanger Takken eens echt te gaan controleren. Op 28 augustus blijkt, dat Takken, volgens Van Boetzelaer „niets in huis had dan f 100, terwijl hij f 890 volgens het

journaal had moeten hebben. Toen is er een onderzoek ingesteld, waarbij bleek dat hij een tekort in zijn kas had van f 4078. De borgtocht is f 1350 groot, zoodat de gemeente een schade heeft van f 2728."

Het schandaal is nu pas goed onderweg. Takkens faillissement wordt aangevraagd. Omstreeks 19 september 1894 staan Takken en Rootjes voor de rechter-commissaris. Die mag proberen om een van de grootste oplichterijen in het Utrechtse te reconstrueren. Hoe was het zover gekomen?

2. Twee oppassende lieden van groeiend aanzien: de jaren 1875-1881.

In 1875 was de toen 26-jarige Takken gemeenteontvanger geworden. Het was een klus die hij erbij deed, want hij bleef aan het werk als smid en wagenmaker. Samen met zijn kompaan Boegborn zou hij gedurende zijn ontvangerschap de directie van zijn rijtuigmakerij blijven voeren. Vele jaren lang stond hij bekend als oppassend burger. Zijn advocaat vroeg zich, tijdens het proces van 1895, af: *„hoe is hij er toe gekomen? Door een leven van ongebondenheid? Om zich te verrijken? Neen, hij leefde ingetogen; hij bezat de algemeene achting, totdat het bleek, dat hij die had verbeurd door zwakheid, die hem bewoog telkens de helpende hand der vriendschap te bieden aan zijn medebeklaagde Rootjes [die] van die vriendschap*

een zoo slecht gebruik heeft gemaakt." Takken heeft in ieder geval de schijn van net burger opgehouden. Burgemeester jhr. mr. D. de Blocq van Haersma de With zou later verklaren: *„Van het knoeien van den ontvanger met de kas heeft[hij als] get[ui]ge nooit iets gemerkt; vergelijking van de journalen bij 't opmaken van de gemeenterekening is nooit geschied, omdat men het volle vertrouwen in hem stelde, niet alleen het gemeentebestuur maar ieder in het dorp."*

In 1879 vestigt de jonge Rootjes zich in De Bilt als gemeentesecretaris. Ook hier wordt het beeld geschetst van een respectabel man, hoewel Rootjes de echte kwade genius geweest schijnt te zijn. Rootjes' advocaat zou in 1895 berichten: *„(Rootjes is) een eenvoudig man van geboorte, wiens hoogste doel en streven was kennis te vergaren van zijn prille jeugd af. Hij zocht een werkkring in overeenstemming met zijne talenten en zijn aard... De erkenning van zijn verdienste bracht Rootjes financieel niet verder; hij bleef gemeentesecretaris van de Bilt, een bescheiden werkkring, bescheiden bezoldigd. Wel werkte hij veel en hard bij al de teleurstellingen, die het leven hem bracht. Daarnaast had hij te kampen met financieele zorgen, nadat hij getrouwd was met een vrouw, eenvoudig als hij, terwijl zijn gezin gaandeweg klom tot zes kinderen. Door bijwerk heeft hij 't in de laatste jaren tot een verdienste gebracht van f 1600 - f 1700, volgens de opgaven*

van den burgemeester van de Bilt. Maar de zorgen der eerste jaren (verdwenen) niet; die bleven hem zwaar drukken... [de advocaat wijst op] de liefde, die Rootjes bezielde voor zijn gezin, op de zorgen door hem aan zijne kinderen besteed, zijn eerezucht om die op de sport van den maatschappelijken ladder te doen blijven, die hij had verworven. Met dat doel zond hij zijne jongens naar Utrecht ter school, voor de meisjes werd een piano aangeschaft voor de groote(!) som van f 50. De grootste uitgaaf, die Rootjes voor zich zelven heeft gedaan, is slechts geweest de aanschaffing van een schrijfflessenaar uit een gratificatie van den burgemeester, bij zijn koperen huwelijksfeest. Zijn die uitgaven verkwistend te noemen? Ja, in de oogen van zijn mede-beklaagde die, zooals in het proces gebleken is, erg op hem gebeten is. Voor een gezin met zes kinderen echter is f 1600 waarlijk niet buitensporig. Pleiter. legt een specificatie over van wat door Rootjes voor zijn gezin werd uitgegeven, ten bewijze dat hij alles behalve in weelde leefde. Men vergete daarbij niet, dat hij in 't begin veel minder inkomen had; aanvankelijk slechts f 300."

Tot 1881 lijkt er geen vuiltje aan de lucht te zijn geweest. Door de jeugdige gemeentesecretaris Rootjes werd bij kascontroles „een staat ... opgemaakt, zoolang de kasopneming goed geschiedde. Daarmede heeft Rootjes opgehouden, zoodra de eerste valsche kas

vertoond is bij de kasopneming, wat volgens verklaring van Takken in 1881 is geschied."

Het afglijden vanaf 1879

In feite echter was het al veel eerder mis dan 1881. Vanaf de komst van Rootjes ontstaat een merkwaardige symbiose. Takken die de functie van Rootjes gebruikt en Rootjes die de zwakkere Takken - die zijn bedrijf met moeite draaiende weet te houden - overheerst en uitperst. Takken zou later berichten, „dat Rootjes reeds van af zijn komst in 1879 geld van hem heeft geleend, wel een f 10.000 bij elkaar. Daardoor kwam hij geld in zijn kas tekort, wat hij op aanraden van Rootjes door in de kas te knoeien heeft bedekt... Van lieverlede werd het geleende bedrag grooter. Rootjes zou betalen als hij geld kreeg, maar dat gebeurde nooit."

Vanaf 1879, 1880, 1881 gaat het dus al mis, niet waargenomen echter door het doorlichtige College van B. en W., burgemeester De Wirth en baron Van Boetzelaer voorop. Zij munten in het verhaal uit door op zijn minst zorgeloosheid en op zijn ergst onbekwaamheid en onoplettendheid. Takken had moeite zijn bedrijf echt te laten renderen; boekhouden was niet zijn fort. Hoe moeilijk Takken het had, blijkt uit zijn verachtelijke manipulaties omstreeks 1888/9 met de erfenis van zijn zwakzinnige zwager W. Boeschoten. In feite

bestal Takken degene die hij financieel moest beschermen. Hierover later.

De vervalsers aan het werk: 1889-1891

Op donderdag 2 januari begeeft 'vrouw' Rootjes zich naar de familie Takken. Er wordt daar geslacht en zij gaat helpen. Er is kennelijk een meer dan beroepsmatige verhouding tussen beide gezinnen. Niet duidelijk is of Rootjes zich die dag bij zijn vrouw voegt. Volgens hemzelf wel. Bij deze gelegenheid immers zou Takken hem in benevelde toestand de valse obligaties hebben laten nummeren:

„Beklaagde Rootjes zegt, dat hij om half zes 's avonds naar Takken is gegaan en om zeven uur met de tram naar huis [naar Utrecht]... Van het zetten van cijfers op de obligatiën kan hij zich niets herinneren, hoewel hij aan de cijfers ziet, dat hij 't moet gedaan hebben. Het zijn zijne cijfers, maar hij weet niet wanneer en met welk oogmerk hij ze heeft gezet; 't moet ten huize van Takken zijn gebeurd, bij gelegenheid dat hij daar was met zijn vrouw, die Takken's vrouw hielp bij de slacht; Takken heeft hem toen getraakteerd en hij was dientengevolge in een toestand, dat hij zich er niets meer van kan herinneren, de stukken, waarin de cijfers voorkomen, heeft hij niet gelezen.” Takken ontkent in alle toonaarden, „bij de slacht werd nooit door hem getraakteerd.” Bij volle bewustzijn heeft Rootjes meegeholpen met de vervalsingen. De

rechter doet later geen uitspraak over het gelijk van hetzij Takken, hetzij Rootjes. Een paar maanden later vindt echter een bijeenkomst der oplichters met misdadig doel plaats, die de rechter bewezen acht: „Bekl[aagde] Rootjes is schuldig aan datgene waarvan hij ... werd beschuldigd (het in vereeniging met de eerste beklaaagde valschelijk opmaken, omstreeks Augustus 1891, ter secretarie van de gemeente de Bilt, van acht obligatiën in de geldleening van 8 September 1890).”

Het zou echter zeer veel meer dan acht valse obligaties zijn waarmee Takken de gemeente De Bilt en de Utrechtse financiers op zouden lichten in de jaren die kwamen.

Het proces: de Biltse beerput geopend ...

In januari 1895 dient de zaak Takken-Rootjes voor de Utrechtse rechtbank. Een beerput gaat open. Voor tienduizenden gulden aan vervalsingen waren in omloop gebracht, vergelijkenderwijs een bedrag van vele honderdduizenden euro's. We beschikken over het verslag van deze rechtszitting en de weergave ervan in de voorganger van het Utrechts Nieuwsblad. Ook in landelijke kranten werd er aandacht gegeven aan dit Bilts schandaal. Deze verslagen en de erin optredende dorpsfiguren geven een prachtige 'inkijk' in het dorpsleven van De Bilt zo'n 110 jaar geleden.

*Het dorpsleven rond de eeuwwisseling 1900. Weelde en armoede.
Tot 1930 was deze eenvoudige woning aan de Utrechtseweg te vinden.*

Een dorp onder de loep

Dat dorpsleven zal de komende nummers van De Biltse Grift verder uitgediept worden. Aan de orde zullen komen de achtergronden en het handelen van "de dorpsnotabelen",

1. de rol van de financiers,
2. de 'loopjongens' van de dorpselite,
3. de oplichters,
4. het dagelijks leven

Zoals Geert Mak schreef over "Hoe God verdween uit Jorwerd" zal hier geschreven worden over: "Hoe De Bilt zijn onschuld verloor".